

Pieniä kertomuksia moni-ilmeisestä modernisaatiosta

HELSTI, HILKKA, LAURA STARK & SAARA TUOMAALA (2006; toim.). *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. 336 s. SKS, Helsinki.

Suomalainen yhteiskunta alkoi muuttua voimakkaasti 1800-luvun loppupuolella. Liikenneteknologian ja postilaitoksen kehitys lisäsi ihmisten liikkuvuutta ja avarsi heidän elinpiiriään. Kirjoitus- ja lukutaidon lisääntyessä suomenkielinen sanomalehdistö välitti kansanvalistajien viestejä laajenevalle lukijakunnalle, jolta edellytettiin uudenlaista vastuuta omasta terveydestään ja käyttäytymisestään. Kansakoulut, kansalaisjärjestöt ja kasvava virka-järjestelmä tarjosivat talonpoikais- ja torpparitaustaisille nuorille uusia väyliä yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja sosiaaliseen nousuun.

Teos lähestyy näitä muutoksia mikrohistoriallisesta näkökulmasta. Se liittyy samannimiseen Suomen Akatemian projektiin, joka edustaa historian ja mentaliteettien tutkimuksessa tapahtunutta käännettä ”suurista kertomuksista” kohti yksilötason kokemusten tarkastelua. Johdantoluvussa ja kuudessa artikkelissa etnologian, folkloristiikan, uskontotieteen ja historian tutkijat käsittelevät modernien käytäntöjen ja keksintöjen merkityksiä maalla asuvan, ruumiillista työtä tekevän suomenkielisen väestön näkökulmasta. Aineistoina he käyttävät muun muassa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Työväen arkiston kokoamia elämäkertoja ja muistitietoa, kirjoita, haastatteluaineistoja, parannusloitsuja ja kansanlääkintäkuvauksia.

Johdannossa etnologian professori Laura Stark pohjustaa artikkeleita esittelemällä kirjan näkökulmaa ja kuvaamalla suomalaisen sääty-yhteiskunnan kehitystä kohti luokkapohjaista kansalaisyhteiskuntaa. Teoksen keskeinen väite on, ettei modernisaatiota olisi voinut tapahtua, elleivät kansalaiset olisi aktiivisesti omaksuneet

uudistuksia ja muokanneet niitä omiin arkipäiväisiin toimintastrategioihinsa sopiviksi. Kirjoittajia yhdistää narratiivinen lähestymistapa, jossa kiinnitetään huomiota aikalaisten tapaan muodostaa faktoista ja tapahtumista merkityksiä. Merkitysten tutkimista pidetään tärkeänä, koska ne vaikuttavat ihmisten ratkaisuihin ja sitä kautta koko yhteiskunnan rakenteisiin.

Lähestymistapaa ilmentää hyvin etnologi Hilikka Helstin artikkeli *perhestrategioista*, joiden avulla sukulaiset torjuivat ympäristön uhkia ja tasasivat taloudellisia ja sosiaalisia voimavarojaan. Helstin analysoimista 1900-luvun alun sukukirjeistä käy ilmi, että omaiset tukivat tyttöjen kouluttautumista, koska he näkivät työuran mahdollistaman toimeentulon varteenotettavana vaihtoehtona perinteisille naimakaupoille. Perheen sisäisten ratkaisujen seurauksena tyttöjen kouluttamisesta tuli 1800-luvun lopulta lähtien yleistävä käytäntö, joka vaikutti osaltaan Suomen modernisoitumiseen.

Laura Stark osoittaa kansallista heräämistä ja sosiaalista nousua käsittelevässä artikkelissaan, että kansalaisten elämäkerroista välittyvä kuva ei vastaa eliitin näkemyksiä tietämättömästä maalaisväestöstä, joka piti ”herättää” ottamaan vastuu itsestään ja toimimaan yhteiskunnan parhaaksi. Valistajien ideologiset viestit eivät yksin vakuuttaneet maaseudun asukkaita, vaan he liittivät oppineisuuteen unelman henkilökohtaisesta sosiaalisesta noususta ja pyrkivät aktiivisesti kohentamaan omia elinolojaan. Folkloristiikan tutkija Eija Stark havaitsee saman analysoidessaan elämäkertojen kuvauksia työväenliikkeestä ja köyhälistön luokka-asemasta. Hänen mukaansa työväenlaulun sanoma suodattui paikallisen työväestön jakamien arkkokemusten kautta ja sai siten lukuisia toisistaan poikkeavia tulkintoja.

Uskontotieteilijä Kati Mikkola käsittelee modernien uudistusten vastustuksen syitä ja ilmenemismuotoja. Hä-

nen analysoimansa muistitieto paljastaa, että oppineisuus oli usein ristiriidassa maaseudun perinteisten arvojen kanssa. Esimerkiksi lukemiseen käytetyn ajan ajateltiin olevan pois fyysiseltä työnteolta, joka oli selviytymisen edellytys niukoissa oloissa. Laura Stark päätyy omassa maalaisväestön kansallista heräämistä koskevassa analyysissään samansuuntaisiin huomioihin. Mikkolan ja Starkin jäsenysten yhdenmukaisuus tekee tulkinnoista uskottavia. Toisaalta yhtenevät painotukset tuovat kirjaan lievää toiston tuntua, jolta kirjoittajat olisivat välttyneet esimerkiksi laatimalla yhteisartikkelin koulunkäynnin merkityksistä.

Maantieteilijää kiinnostaa erityisesti historioitsija Saara Tuomaalan artikkeli koulutiestä suomalaisen modernisaation kiteytymänä. Tuomaala tarkastelee rinnakkain 1920–30-luvuilla kansakoulua käyneiden kertomuksia sekä kansakoulujen opetusmateriaalia ja käyttää artikkelissaan maantieteilijälle tuttuja peruskäsitteitä, kuten *tila*, *paikka*, *elinympäristö* ja *maiseema*. Tuomaala kertoo, kuinka lukujärjestykseen sidottu elämä ja kansakoulujen opetussuunnitelmat muuttivat koululaisten aika- ja tilakäsityksiä. Opettajien kansanvalistustyö politisoi maalaislasten elinympäristön ja kietoi henkilökohtaiset ruumiillisuuden ja tilan kokemukset virallisiin määritelmiin suomalaisesta maisemasta.

Kirjan viimeisessä artikkelissa Kalevalaseuran toiminnanjohtaja Ulla Piela tarkastelee Pohjois-Karjalassa 1800–1900-lukujen vaihteessa tallennettuja parannusloitsuja ja kansanlääkintäkuvauksia. Yhteiskunnan modernisoinnissa kansanomaisten uskomusten merkitys väheni ja käsitykset luonnosta ja terveydestä maallistuivat. Piela tekee monia kiinnostavia havaintoja. Esimerkiksi maalaisväestö saattoi tuntea vielä 1900-luvun alussa epäluuloa lääkäreitä kohtaan, koska lääketieteellinen kieli koettiin vieraaksi ja kotikonstit lievittivät oireita usein vähintään yhtä hyvin kuin lääketieteelliset parannusmenetelmät. Pielan käyttämä kieli on melko abstraktia ja vaikeaselkoista ottaen huomioon, että takakannessa kirjan luvataan sopivan ”kaikille Suomen historiasta ja kansankulttuurista kiinnostuneille”. Artikkelin keskeisin sanoma voisi välittyä paremmin, jos tärkeimmät käsitteet olisi määritelty lyhyesti heti alussa, osa taustoittavaa tarkastelua olisi siirretty johdantoon tai vaikeaselkoiset käsitteet olisi korvattu yleiskielellä.

Pielan tarjoaman käsitteellisen pyöryksen jälkeen kaipasin loppuyhteenvetoa, joka olisi koonnut yhteen kirjan sisällön. Viimeisen artikkelin luettuani jouduin

palaamaan takaisin teoksen alkuun. Johdanto tiivistääkin yleisesti kirjan teemat, mutta siinä mainitaan nimeltä ainoastaan kolme kuudesta kirjoittajasta. Näistäkin Saara Tuomaalan nimi tulee esiin vain käsiteltäessä hänen aikaisempaa tutkimustaan. Mielestäni ratkaisu ei toimi, sillä se hankaloittaa kirjan rakenteen hahmottamista. Olisin toivonut toimittajilta vielä tunnollisempaa lukijan luotsaamista ja artikkelien liittämistä laajempiin yhteyksiinsä. Esimerkiksi Pielan artikkeli olisi ollut luontevaa sitoa terveydenhuoltoon ja lääketiedettä käsittelevään kapaleeseen, jolloin se olisi jäsentynyt napakammin osaksi kokonaisuutta.

Kuvat keventävät kirjan taittoa ja tuovat menneiden aikojen elämän myös visuaalisesti lähelle lukijaa. Kuva-tekstit on pääsääntöisesti rakennettu höyryämällä kuvien ilmimerkityksiä muista lähteistä hankitulla tiedolla. Minulle jäi vaikutelma, että kirjoittajat ovat halunneet käyttää kuvia ennen kaikkea tekstissä esitettyjen päätelmien vahvistamiseen. Toisinaan kuvista tehtyjen tulkintojen alkuperä ja perustelut välittyvät huonosti. Olisin mielelläni lukenut lisää pohdintaa esimerkiksi kuvien valintaperusteista ja alkuperäisistä käyttötarkoituksista.

Mielestäni teoksen paras anti on sen tarjoamissa pienissä ahaa-elämyksissä. Kansan näkökulmaa painottava lähestymistapa antaa empiiristen aineistojen analyysille raikkaan sävöksen. Suorat lainaukset tekevät oikeutta aikalaisten tulkinnolle elävöittäen lukijan historiallista mielikuvitusta. Artikkelirakenne ”pienine kertomuksineen” soveltuu hyvin modernisaatioteorian kaltaisia yleispäteviä oppirakennelmia kritisoivaan lähestymistapaan. On mukavaa huomata, että historiallisen ymmärryksen lisääminen ei aina edellytä puuduttavan pitkään, kronologisesti jäsennettyyn teokseen tarttumista. Kirja tarjoaakin lupauksensa mukaisesti tuoreita näkökulmia esimerkiksi Suomen historiasta kiinnostuneille. Historiallisten lähdeaineistojen tulkintaan liittyvien ongelmien kanssa painiskeleville ja opinnäytetöitä tekeville se toimii hyvänä esimerkkinä siitä, kuinka empiirisen aineiston analyysi voidaan uskottavasti kytkeä metodologisiin lähtökohtiin. Kirjan viitoittamaa tietä voidaan seurata myös maantieteellisissä tutkimuksissa, joissa käsitellään ihmisten tapaa vastaanottaa valtaeliitin viestejä ja antaa asioille merkityksiä.

SALLA JOKELA
Maantieteen laitos,
Helsingin yliopisto